

Dr. ŠAĆIR SIKIRIĆ

JEDAN RUKOPIS DŽÂMÎNA DIVANA

Nûr Al-Dîn 'Abd Al-Raḥmân b. Aḥmed Gâmî je rođen god. 1414̄ u okolici grada Gâma, u Perziji, po kome je kasnije uzeo sebi pseudonim. Veli se da je porijeklom iz arapskog plemena Banu Šaibân iz koga je potekao glasoviti pravnik Muḥamed Šaibânî. Otac mu je bio profesor na visokoj školi Nizâmiyyi u Herâtu, na kojoj je njegov sin 'Abd Al-Raḥmân slušao predavanja poznatih savremenih profesora. Tu i kasnije u Samarkandu savladao je savremene spekulativne, egzaktne i vjerske znanosti i potpuno se uputio u arapski jezik.

Po svršetku studija djelovao je kao nastavnik. Tada je stupio u nakšbendiski derviški red i odao se misticizmu kojim je protkan sav njegov kasniji život i koji čini osnovnu liniju njegovih naučnih radova i poezije. U posebnom djelu, na perziskom jeziku, koje nosi naslov نَفَحَاتِ الْأَنْسِ (dah drugarstva) obardio je biografije više od 600 znamenitih mistika, među kojima su naročito istaknuti prvaci nakšbendskog reda. Ovo je djelo preko turskog prevoda mnogo doprinijelo prošiernju ovog reda po Turskoj carevini čak do u naše krajeve.

U svojim pjesničkim radovima išao je stopama Nizâmije, Huusraw Dihlawîje i Sa'dîje pa i ako nije originalan duh, zbog bogatstva i šarolikosti forme, suverenog vladanja pjesničkom tehnikom, obilja predmeta i blistavila stila smatra se on jednim od najuniverzalnijih genija i posljednjim klasikom Perzije. Njegove sabrane pjesme ispunjuju puna tri dîvâna (pjesničke zbirke).

U drugoj polovici života pa sve do smrti (god. 1492) radio je u Herâtu kao nastavnik vjerskih predmeta i arapskog jezika, na kome je napisao brojna djela. Među ovim se naročito ističe komentar na Ibn Ḥâġibovo djelo »Al-Kâfiye«, kako ovaj priručnik tako i Džâmîn komentar smatarli su se stoljećima najpodesnijim udžbenicima arapske sintakse u školama Osmanliskog carstva i cijelog Prednjeg istoka.

U orijentalnoj zbirci Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu pod brojem 1581 nalazi se jedan rukopis Džâmîna divana.¹⁾

¹⁾ Neće biti bez interesa ako napomenem odakle rukopis potječe i kako je dospio u Zagreb.

Negdje u proljeće godine 1931 po običaju sam posjetio jednog popodneva Dr. Safvetbega Bašagića, koji je tada u prilično teškim materijalnim prilikama bolovao u svojoj kući u Hrgića ulici u Sarajevu, a njegovi posjetioci u to vrijeme mogli su se na prste izbrojiti. Čim sam se pomolio na vrata, pun radosti, pokaza mi tri krasna perziska rukopisa, među kojima je bio ovaj divan, jedan vanredno lijep Gulistân a sada se više ne sjećam kakvog je sadržaja bio treći od njih. Rekao mi je da je sva tri kupio za 1.000 dinara od sina poznatog sarajevskog telala. Po bilješki na drugom listu, koju ćemo kasnije spomenuti, odmah sam ustanovio da rukopisi potječu iz biblioteke čuvenog sarajevskog muftije Mehmed Šakir ef. Muldovića.

Rukopis ima svega 358 listova, koji su naknadno olovkom paginirani. Na svakoj stranici ima po 15 stihova, koji su uokvireni u tanke pozlaćene i plave linije. Iste su takve linije okomito pružene i po sredini stranica da je uočljiviji razmak između polustihova. Pismo je lijep i čitak ta'liq. Papir je deblji, bijele boje, veličine $15,7 \times 24$, povež čvrst.

Prvi i posljednji zaštitni list stavljeni su kad je djelo korićeno i nema na njima ništa značajno napisano. Na 2a listu stoje riječi na turskom jeziku: »Cijena 17,5 (valjda groša), a iza toga je dva puta napisana riječ يا كيكچ = o Kabikağ! To je, vele, sirska riječ i značila je božanstvo koje upravlja kukcima. Kod islamskih prepisivača ta je riječ dobila značenje »bog« odnosno anđeo koji nad kukcima ima vlast. Ovaj se usklik piše na rukopise u namjeri da se spriječe kukci da ne bi grizli papir.

Na istoj strani ima pet otisaka od pečata (muhr) nekadanjih vlasnika rukopisa. U prvom je otisnuto: ذكر حق رضا خواهد بنته علی, u drugom السيد عبدالله نم القادر الله, a ostala tri se ne mogu pročitati. Dalje na istoj stranici stoji Mehmed Šakir ef. bilješka o

Šakir ef. je sin Mehmed Muid ef. muida (korepetitora) Gazi Husrevbegove Kuršunli medrese. Dužnost sarajevskog muftije vršio je u burna vremena kada su u turskom carstvu provodene reforme, kojima su se Bošnjaci ogorčeno odupirali. Imao je i vidnu političku ulogu. Zabilješke njegovih savremenika o njemu, njegova bogata knjižnica i mnoge njegove pjesme (v. Gazi Husrevbegova biblioteka br. 133) dokazuju da je bio vrstan učenjak i dobar poznavalac orijentalnih jezika. Pripadao je nakšibendiskom derviškom redu i bio murid Abdurahman Sirije. Stanovao je Vekilharčovoj mahali, na lijevoj obali Miljacke, nedaleko od mosta Šeheriye. Umro je god. 1858 i sahranjen u dvorištu Vekilharčove džamije. Na nišanu više glave napisao mu je kronogram poznati sarajevski prvak i pjesnik Fadil paša.

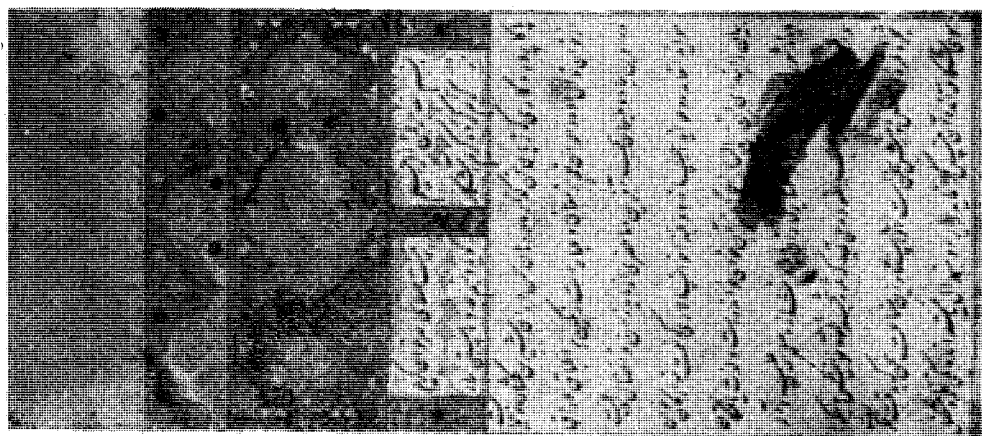
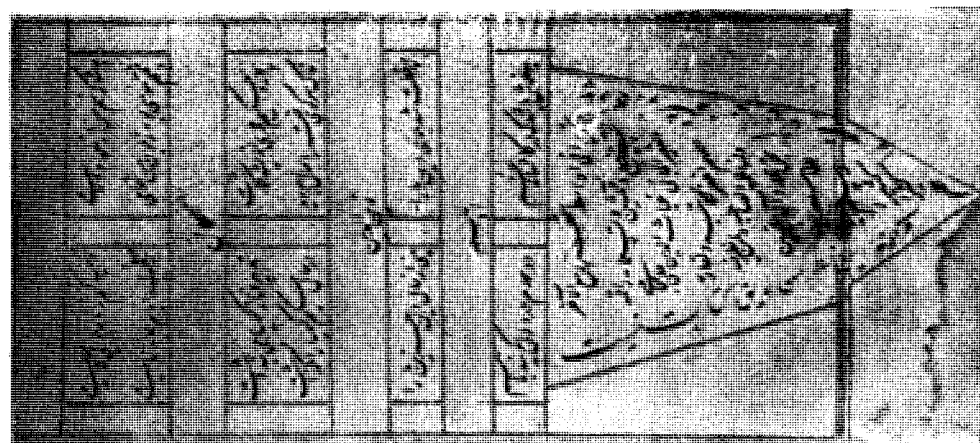
Muidovića je biblioteka, kao evladijet vakuf, bila u posjedu muftina unuka Enesa, (umro 21. februara 1955 godine, posljednjeg muškog člana ove porodice i bila smještena u Muftića kuli u Orahovu, srez fojnički. Iza prvog svjetskog rata ja sam dozvolom vlasnika često prebirao po ovoj biblioteci, ali mi nikad nije uspjelo pronaći rukopis istorije turske vladavine u Ugarskoj (انكرس تاريخی), iz koje sarajevski kroničar Muhamed Enveri Kadić u svojoj kronici (sv. IV. str. 143/1) navodi sandžake u bosanskom ejaletu u god. 1064/1654 pa nastavlja:

مذکور انكرس تاريخی بازمه اوله رق مدينه سراي بوسنه مفتیسی متوفی معید زاده محمد شاکر افندیگ مدينه مزبوره وکیل
خرج محله سنده موقوف موجود ایکن بوسنه و هرسک اوقاف اداره طرفندن ۲۶۵۷ نومرولو و ۱۹۰۹ سنه سی تاریخلو
قرارنامه سی موجینجه عاجزلی محمد انوری و طیب افندی سراچهویک معاینه و غازی خسرو بک کتبخانه سنه نقل ایشک
اوزره تعداد و ثبت دفتر ایدوب مذکور تاریخندن یاکنز بوقدر ضبط ایتدم مؤخرًا بوکتا بارک نقلی ممکن اوله مديتندن ۱۹۲۶
میلادی تاریخته قدر حفیدی انس افندی ابن اسعد افندی یدنده محو و نابدید اولدیلر اول وقتده ۳۵۱ کتب موجود ایدی.

Nekoliko godina poslije Prvog svjetskog rata Muftić Enes je prodao cijelu ovu biblioteku Muhamedu Aganagiću, sarajevskom telalu i ovaj je otpremio u Leipzig. Budući da se sa ta-mošnjom knjižarom nije mogao pogoditi za cijenu, knjige su vraćene u Sarajevo i prodavane u telalskom dućanu na Novoj Cesti komad po komad. Mehmed Handžić je kupio veliku većinu tih djela, koja je nakon njegove smrti u sastavu njegove knjižnice otkupila Gazi Husrevbegova biblioteka. Kako Handžić nije znao perziski, nije imao ni interesa za perziska djela pa je tako Džâmin divan sa još dva rukopisa ponuđen Bašagiću.

Poslije njegove smrti (god. 1934) ostala su dva ormara knjiga (glavninu svoje biblioteke sa vrlo vrijednim rukopisima prodao je poslije prvog svjetskog rata za 100.000 din u Bratislavu), koje su njegovi sinovi rasprodali i tako je ovaj divân dospio u zagrebačku Akademisku biblioteku, gdje sam ga lanjske godine pronašao.

S. Sikirić, Jedan rukopis
Džamina divana

Prva i zadnja strana ovog primjerka Džamina divana

uvakufljenju, koja je na svakom djelu njegove bogate biblioteke ponovljena. Ta bilješka glasi:

وقفت وحبست هذه النسخة اللطيفة على اولادى واولاد اولادى فى بلدة سراى بوسنه صانها الله تعالى
من المحن حال كونى مقتيا فيها وانا الفقير محمد شاكر بن محمد سعيد ابن احمد فى غرة ربيع الاول من
شهور سنة احدى وستين ومائتين والى

To znači: Ja zâvještam ovaj lijepi primjerak svojoj djeci i njihovim potomcima u Saraj-Bosni — bože, spasi ga od nevolja! — u vrijeme kada djelujem tu kao muftija. Ja sam bijedni Mehmed Šakir, sin Mehmed Seîda, sina Ahmedova. Dana 1 rebî'ul-ewwela god. 1261 (10 marta 1845). Slijede dva otiska njegova pečata.

Na l. 2/b stoji krasan pozlaćen naslov ('unwân) na plavu polju u kojem je napisano: ديوان مولانا جامى, a onda slijede ova dva stiha:

هست صلاى سر خوان كريم	بسم الله الرحمن الرحيم
گوند و بسم الله و دستى بيار	خوان كرم كرده كريم آشكار

koji znače:

»U ime boga općeg dobročinitelja, milostivoga« glasi poziv darežljivog ugostitelja.

Svoj sto darežljivosti je postavio javno i veli »u ime boga«, pa daj donesi vrč (da pijemo).

Zatim slijede ove riječi:

پاكا پروردگارى كه زبان سخن گذار در دهان سخن وردان شیرین گفتار نوالیاست از خوان نوال او والوان
نعم از معانى و عبارات رنگین بر اطباق اوراق دواوین جادو طبعان سحر آفرین ما حضری از مائده من و افضل
او عمت موائد انعامه و عوائد احسانه و حبذا خوا نسالارى كه نعمت خوارگان خوان بیان ابتدای ان من
البيان لسحرا بسر آن خوان خوانده است و لذت یافتگان مائده شعر را بصلاى تواقفوا بر حمته بر کنار آن مائده
نشانده صلى الله عليه وآله واصحابه واعوانه

Prevod: Čisti stvoritelju, sa čijeg stola blagodati je jedna blagodati jezik koji stvara riječi u ustima slatkorječivih govornika. Ti si onaj čije su razne blagodati pojmova i blistavih izraza na listovima divana vilovitih čarobnjaka, (koji služe kao tanjiri), svagdanja hrana sa tvog stola dobročinstava i darežljivosti. Stolovi tvog blagodati i darovi tvog dobročinstva su neizmjerni. Divan je ugostitelj, koji je svojim riječima: »Zaista neki izrazi u sebi kriju čarobnu moć,«²⁾ kao prve za sto pozvao one koji se hrane za stolom rječivosti! Krasan je taj, koji je svojim pozivom »Pouzajte se u njegovu (božju) milost«³⁾ pozvao za pjesnički sto one koji tu nalaze naslade! Bog blagoslovio njega (Muhameda), njegovu porodicu, drugove i pomagače.

Tako se dalje nastavlja predgovor u prozi, protkanoj stihovima, sve do l. 6/a. Zatim slijedi oda bogu u 49 stihova, a onda duže pjesme (kaside) sve do l. 47/a zaključno. To bi bio prvi dio divana.

²⁾ Muhamedova izreka.

³⁾ Isto.

U drugom dijelu su od l. 47/b do 339/a gazeli, zatim do l. 344/b kit'e, a odavde do l. 357/b ruba'ije. Pri koncu su dodata dva samostalna stiha u formi me-snevije. Gazeli i kit'e su, kao i obično, poredani alfabetskim redom rime.

Na ovom 357/b listu završava se rukopis riječima:

تحريرا في اواسط شهر ربيع الآخر سنة سبع و ثلاثين و تسعمائة راقمه الفقير الجاني غياث الدين على الجامي
اللهم اغفر لكاتبه و لقارئه و لناظمه و لصاحبه و لمن نظر فيه بحق محمد و آله الطيبين و سلم تسليما كثيرا كثيرا

To znači: Pisano polovicom mjeseca rebî'u l-âhira god. 937 (novembra 1530). Prepisivač je griješni siromah Giyât Al-Dîn 'Alî Gâmî. Bože oprostí prepisivaču divana, čitaocu, pjesniku, vlasniku i svakom ko ga bude razgledao, u ime Muhameda, njegove dobre i čiste familije. Bože, spasi ga mnogo i mnogo!

S obje strane ovog teksta stoji koso napisan slijedeći stih:

بيادگار نوشتم ابن کتابرا و گونه خط من لایق کتاب نیست

što znači: Ovu sam knjigu prepisao kao uspomenu, inače moje pismo nije dostojno da se njime pišu knjige.

S obzirom na starost rukopisa, kaligrafsku njegovu vrijednost, krasnu ornamentiku i činjenicu da ga je pisao autorov zemljak, možda u njegovu rodnom mjestu, svega 38 godina poslije njegove smrti, ovaj egzemplar spada u rijetkosti svoje vrste u našim zemljama.

RÉSUMÉ

UN MANUSCRIT DU »DIVAN« DE GAMI

Dans la collection orientale de l'Académie Yougoslave de Zagreb se trouve, sous le numéro 1581, un admirable exemplaire du »Divan« des poésies du poète classique persan Nûr Al-Dîn 'Abd Al-Rahmân b Ahmed Gâmîa. Le manuscrit provient de la bibliothèque du »mufti« bien connu de Sarajevo Mehmed Šakir effendi Muidović. Le manuscrit a 358 pages avec 30 vers sur chaque page. Les vers sont encadrés de lignes fines, dorées et bleues. L'écriture est un beau »ta'liq«, le papier est assez dur, de couleur blanche et de grandeur 15,7 × 24; la reliure est forte. Sur la feuille 2/b il y a un beau »unvan« doré sur un champ bleu. Le manuscrit fut copié par un compatriote du poète, un certain Giyât Al-Dîn 'Alî Gâmî en 937 après H. (1530 de notre ère), donc seulement 38 ans après la mort du poète.